

Національна академія наук України
Національний науково-природничий музей
Український національний комітет Міжнародної ради музеїв

ПРИРОДНИЧА МУЗЕОЛОГІЯ • 5 NATURAL HISTORY MUSEOLOGY • 5

*Природничі музеї в Україні:
становлення та перспективи розвитку
(Праці наукової конференції
7–8 жовтня 2019 року в Києві)*

*Natural History Museums in Ukraine:
Formation and Prospects for Development
(Proceedings of the Scientific Conference
in October 7–8, 2019 in Kyiv)*

Київ • 2019 • Kyiv

УДК 069(5):[37+001]

П-77 Природнича музеологія. Випуск 5: Природничі музеї в Україні: становлення та перспективи розвитку. За редакцією І. Загороднюка. Національна академія наук України; Національний науково-природничий музей. Київ, 2019. 324 с.

Natural History Museology. Volume 5: Natural History Museums in Ukraine: Formation and Prospects for Development. Edited by I. Zagorodniuk. National Academy of Sciences of Ukraine; National Museum of Natural History. Kyiv, 2019. 324 p.

ISBN 978-966-02-8997-0 (серія)

ISBN 978-966-02-8998-7 (друковане видання)

ISBN 978-966-02-8999-4 (електронне видання)

Видання присвячено огляду сучасного стану, історії досліджень та перспектив розвитку природничих колекцій, а так само досліджень на основі вивчення колекцій, як морфологічного матеріалу, так і етикеткових даних і каталогів. В основі збірника — повідомлення учасників V Міжнародної конференції циклу «Природнича музеологія», що проходила в Києві 7–8.10.2019 під назвою «Природничі музеї в Україні: становлення та перспективи розвитку» і була присвячена 100-річчю заснування Зоологічного музею Української Академії Наук в Києві.

This volume is devoted to the overview of the current state, research history and prospects of development of natural history collections, as well as to research based on the study of collections, both morphological materials and label and catalogue data. The book includes publications prepared by participants of the Fifth International Conference of the cycle “Natural History Museology” held in Kyiv on 7–8 October 2019 under the title “Natural History Museums in Ukraine: Formation and Prospects for Development” and dedicated to the 100th anniversary of establishment of the Zoological Museum of the Ukrainian Academy of Sciences in Kyiv.

Редколегія серії: В. Гриценко, академік НАН України І. Смельянов (головний редактор), І. Загороднюк (заступник головного редактора), Е. Король (секретар), чл.-кор. НАН України В. Корнеев, В. Різун, О. Червоненко (заступник головного редактора), Ю. Чернобай, І. Шидловський, Н. Шиян, Т. Яницький.

Редколегія випуску: З. Баркасі (англомовний редактор), І. Загороднюк (науковий редактор), Ю. Комар (художній редактор), Е. Король (секретар), К. Очеретна (коректор), О. Червоненко (голова редколегії), І. Шидловський, Н. Шиян.

Рекомендовано до друку Вченою радою Національного науково-природничого музею НАН України (протокол № 04/19 від 31 травня 2019 року).

Макет, редактування, верстка — Ігор Загороднюк

На титульній сторінці — рисунок Геннадія Глікмана (фонди ННПМ)

 Видання вільно поширюється за умовами ліцензії CC BY-NC

<i>Саварін, О. О., Кравцов, О. А.</i> Про деякі патології черепа хохулі (<i>Desmana moschata</i>)	223
<i>Сурядна, Н., Микитинець, Г.</i> Про мелітопольські колекції земноводних і плазунів	225
<i>Улора, Є. М.</i> Червонокнижні види <i>Soricomorpha</i> (Mammalia) у колекції Національного науково-природничого музею НАН України	228
<i>Цхадая, Е., Бегелauri, Х., Кандауров, А.</i> Географічне покриття колекції Інституту зоології Державного університету Ілії (Грузія)	231
<i>Шевчик, Л. О., Грод, І. М.</i> Таксономічна структура колекції мікротаммалій Кафедри ботаніки та зоології Тернопільського національного педагогічного університету	236
<i>Яницький, Т.</i> Колекція жуків-златок (Insecta: Coleoptera: Vuprestidae) Державного природознавчого музею НАН України	239

Розділ 5. Нові інструменти обробки, пошуку та організації музейних колекцій .....

<i>Новосад, К. В., Щербакова, О. Ф., Новосад, В. В., Старостенко, О. В.</i> Музейні експозиції та фонди як наочна база інноваційних методів викладання медико-біологічних дисциплін	245
<i>Різун, В., Щербаченко, Т.</i> Центр даних «Біорізноманіття України» — інструмент для роботи з природничими музейними колекціями	247
<i>Шпак, А. В., Гомель, К. В., Хейдорова, Е. Е., Никифоров, М. Е., Сливинська, К., Ларченко, А. І., Домбровський, В. Ч., Волнистий, А. А.</i> Колекція генетичного банку дикої фауни Науково-практичного центру біоресурсів НАН Білорусі	258
<i>Юрченко, О. О., Дубина, Д. О.</i> Колекція арбовірусів в Українському науково-дослідному протичумному інституті імені І. І. Мечнікова як відображення природного різноманіття арбовірусів на півдні України	262

Розділ 6. Музеї як осередки освіти .....

<i>Бахтіарова, Л. І.</i> Використання форм і методів музейної педагогіки в еколого-освітньому центрі Чорноморського заповідника	267
<i>Бучмей, О. В.</i> Природничо-екологічні заходи у Закарпатському обласному краєзнавчому музеї імені Тиводара Легоцького	269
<i>Веденеєва, Г. К.</i> Природа краю в експозиції Миколаївського обласного краєзнавчого музею	271

Природнича музеологія. Випуск 5 (Київ, 2019)
Natural History Museology. Volume 5 (Kyiv, 2019)

Таксономічна структура колекції мікромамалій кафедри ботаніки та зоології Тернопільського національного педагогічного університету

Любов О. Шевчик, Інна М. Грод

Тернопільський національний педагогічний університет ім. В.Гнатюка (м. Тернопіль, Україна); e-mail: shevchyklubov45@gmail.com

Shevchyk, L. O., Grod, I. M. Taxonomic structure of the micromammal collection of the Department of Botany and Zoology, Ternopil National Pedagogical University. — The history of formation of the micromammal collection of Ternopil University during the XX century (1956–1979) is considered. Information about 190 samples of small mammals belonging to 12 species, 9 genera, 4 families, and 2 orders is given. The taxonomic richness of Muriformes (23, p_i 0.9) is much higher than that of Soriciformes (4, p_i 0.1). For the Muriformes series, the taxonomic richness index decreases in the Muridae, Arvicolidae, Sciuridae families. The taxonomic richness of the Soricidae family (Soriciformes) is the smallest in the collection.

Тривала науково-фондова робота на кафедрі ботаніки та зоології ТНПУ імені Володимира Гнатюка як одна з основних сфер музейної діяльності була розпочата на базі Кременецького педагогічного інституту і спрямована на формування музейного зібрання природних натуралій, забезпечення збереження та створення умов для їхнього використання.

Ціла когорта знаних науковців працювала над створенням фондів мікротерій. З 1955 по 1964 рр. поряд з викладачами кафедри А. Н. Коршуном, О. В. Денісевським, Й. І. Лукашом, Є. В. Молевим з фондами працювала І. В. Марісова. У 1958–1963 рр. цю роботу продовжив викладач, а згодом (до 1967 р.) і завідувач кафедри зоології К. А. Татаринів.

Велику увагу створенню фондів приділяв старший викладач, а слідом і завідувач кафедри зоології Л. Г. Кузьмович, котрий здійснював цю роботу протягом 1966–1982 років. У різний час на кафедрі працювали відомі педагоги і науковці, зокрема К. І. Орчук (1972–1988), Ю. М. Антонюк (1969–1997), В. С. Талпош (1962–1999), Б. Р. Пилявський (1974–2004, очолював кафедру 1982–1998 р.). Активно в цьому напрямку працювали завідувачі кафедри професор В. С. Кваша (1998–2014) та професор кафедри ботаніки і зоології С. В. Пида (завідувач кафедри з 2014 р.). Її зусиллями розпочата робота з визначення статусу фондів кафедри як навчально-методичного кабінету «Зоологічний музей» (Бех, Шевчик, 2019).

Таблиця 1. Таксономічна структура колекції ссавців закритої експозиції кафедри ботаніки та зоології (авторів і роки описів таксонів опущено)

Родина	Рід	Вид	Екз.	%
Мишоподібні Muriformes				
Вивіркові	Ховрах	Ховрах європейський <i>Spermophilus citellus</i>	3	1,6
Sciuridae	<i>Spermophilus</i>	Ховрах крапчастий <i>S. suslicus</i>	7	3,7
Мишеві	Мишак <i>Sylvaemus</i>	Мишак жовтогрудий <i>S. tauricus</i>	21	11,1
Muridae		Мишак європейський <i>S. sylvaticus</i>	5	2,6
	Житник <i>Apodemus</i>	Житник пасистий <i>Apodemus agrarius</i>	9	4,7
	Миша <i>Mus</i>	Миша хатня <i>Mus musculus</i>	16	8,4
	Пацюк <i>Rattus</i>	Пацюк мандрівний <i>Rattus norvegicus</i>	3	1,6
Щурові	Полівка <i>Microtus</i>	Полівка європейська <i>Microtus arvalis</i>	5	2,6
Arvicolidae		Полівка темна <i>M. agrestis</i>	2	1,1
	Норик <i>Terricola</i>	Норик підземний <i>Terricola subterraneus</i>	81	42,6
	Нориця <i>Myodes</i>	Нориця руда <i>Myodes glareolus</i>	34	17,9
Мідицеподібні Soriciformes				
Мідицеві	Мідиця <i>Sorex</i>	Мідиця звичайна <i>Sorex araneus</i>	4	2,1
Soricidae				
Разом			190	100

Сучасна колекція зоологічних фондів кафедри ботаніки та зоології ТНПУ сформована в середині ХХ ст. (1956–1979 рр.).

У матеріалах закритих фондів зберігається 190 тушок мікротерій, що належать до двох рядів, 4 родин, 9 родів, 12-ти видів (табл. 1).

Таксономічне багатство дрібних мишоподібних гризунів обчислювали як суму таксонів різних рангів. Частку таксонів різних таксономічних рангів (p_i) обчислювали діленням їхньої кількості на певному таксономічному рівні на загальне таксономічне багатство (наприклад, $p_i = 0,3$ для 5 родів при загальній сумі таксонів 15).

Ряд Мишоподібні (Muriformes) представлений трьома родинами, котрі за кількістю видів розміщуються у лінійці: мишеві Muridae (5 видів), щурові Arvicolidae (4 види), вивіркові Sciuridae (2 види), загалом 11 видів гризунів. Ряд Мідицеподібні (Soriciformes) представлений родиною мідицеві Soricidae, родом *Sorex* з одним в колекції видом — *Sorex araneus*.

Загалом таксономічне багатство (ТО) колекції рівне 27 таксонів і представлене двома рядами, 4 родинами, 9 родами, 12 видами.

Оцінка багатства теріофауни за кількістю видів та інших таксонів демонструє значне переважання показника ТО для ряду Мишоподібні (23, $p_i 0,9$) в порівнянні з рядом Soriciformes (4, $p_i 0,1$). Для ряду Мишоподібні показник таксономічного багатства зменшується у лінійці родин Muridae (10, $p_i 0,4$), Arvicolidae (8, $p_i 0,29$), Sciuridae (4, $p_i 0,14$).

Таксономічне багатство родини Soricidae (3, p_i 0,1) ряду Мідицеподібні — найменше у дослідженій колекції.

У більшості випадків таксономічна структура колекції проста і може бути описана одномасштабною шкалою: вид — рід — родина — ряд (за: Загороднюк та ін., 1995). У стосунку до землерийок маємо таку просту схему: вид *Sorex araneus* представляє рід *Sorex* родини Soricidae ряду Soriciformes. Представники ряду Мишоподібні родини Muridae включають три роди з одним видом у кожному: рід житник *Apodemus* представляє вид *Apodemus agrarius*; *Mus musculus* є єдиним в колекції видом роду *Mus*; *Rattus norvegicus* — єдиний представник роду *Rattus*. В родині Щурові роди *Terricola* та *Myodes* представлені кожний одним видом — *Terricola subterraneus* та *Myodes glareolus* (Загороднюк, 2012).

Лише три роди у колекції представлені двома видами: ховрахи європейський (*Spermophilus citellus*) та крапчастий (*S. suslicus*) належать до роду *Spermophilus* родини Sciuridae; мишаки жовтогрудий (*Sylvaemus tauricus*) та європейський (*Sylvaemus sylvaticus*) — до роду *Sylvaemus* родини Muridae; полівки європейська (*Microtus arvalis*) та темна (*Microtus agrestis*) представляють рід *Microtus* Schrank, 1798 родини Arvicolidae.

Зважаючи на значний вік більшості зразків та беручи до уваги великий об'єм матеріалу, цю колекцію можна використовувати для аналізу історичних змін складу фауни, у тому числі аналізувати зміни видового складу, видового багатства та таксономічного різноманіття.

- Бех, Н. М., Л. О. Шевчик. 2019. Історія формування експозиції зоологічних фондів кафедри ботаніки та зоології Тернопільського національного педагогічного університету. *Матеріали наукових читань, присвячених 120-річчю відкриття подвійного запліднення у покритонасінних рослин професором Університету святого Володимира С. Г. Навашиним* (Тернопіль, 6–7 лютого 2019 р.). Вектор, Тернопіль, 103–105.
- Загороднюк, И. В., И. Г. Емельянов, В. Н. Хоменко. 1995. Оценка таксономического разнообразия фаунистических комплексов. *Доповіді НАН України*, № 7: 145–148.
- Загороднюк, І. (упорядн.). 2012. Список ссавців України. Види, відомі за останні три століття. *Теріологічна школа: Веб-сайт Українського теріологічного товариства НАН України*. Київ. Режим доступу: <http://terioshkola.org.ua/ua/fauna/taxalist.htm> (версія 10.08.2012).